

Ohrožení zdravotníků v tropických zemích Spolu s Ebolou existují i jiné nástrahy, včetně jedovatých hadů

Risk to health care providers of exposure not only to Ebola but also to other dangers, including venomous snakes in tropical countries

Vladimír Zikmund

Nedávno nastoupily v západní Africe tisíce odvážných a obětavých lidí z celého světa do boje proti zvláště nebezpečné nemoci Ebole. Nemocní často umírají v několika dnech od počátku choroby.

Ale velkým rizikem pro zdraví pracovníků je i přírodní prostředí. Ohrožením jsou hlavně nebezpečné nakažlivé nemoci přenášené hmyzem nebo choroboplodnými zárodky v půdě a v potravinách. Oblast států Guineje, Libérie a Sierra Léone, kde především řádí epidemie Eboly, je známa i vysokým výskytem malárie, lepry a nebezpečných střevních nákaz.

Zvláště bych chtěl upozornit na nedocenené nebezpečí jedovatých plazů, kterými se hemží rovníkové lesy, louky a často i těsné okolí cest a lidských příbytků. Pracoval jsem v těchto oblastech jako lékař Spojených Národů několik let a poznal jsem, že se ochraně před jedovatými hady věnuje minimální pozornost.

Moje konkrétní zkušenosti

Byl jsem vyzván Světovou Zdravotnickou Organizací k práci lékaře epidemiologa a to v programu vyhlazení pravých neštovic, nejprve v Demokratické Republice Kongo, a potom v Indii. Navštívil jsem krátce i Libérii, v současnosti ohroženou epidemií Eboly.

Demokratická Republika Kongo (rozloha asi jako 20 Českých republik). Po příletu do hlavního města jsem požádal v Místní Úřadovně Světové Zdravotnické Organizace o příslušné víceúčelové hadí sérum. Bylo mi vyhověno až s váháním, prý to ještě nikdo nechtěl a je to drahé. Při každé zastávce jsem potom krabičku s příslušnými protilátkami ochraňoval v chladničkách. Ale takové sérum jsem nikdy nemusel použít.

Během svého pobytu v Kongu jsem projel a prošel celou zem. Někdy to byly i málo zřetelné úzké lesní pěšiny mezi odloučenými vesničkami. To se postupovalo husím pochodem. Držel jsem se z opatrnosti vždy na konci skupiny.

Jednou, na severu Konga jsme pracovali v provincii Ubangi, v odlehlé lesní oblasti, při hranicích se Středoafričskou Republikou. Sedíme k večeru venku na kraji vesnice u jídla, u ohně. Kolem nás se trousí slepice ze sousedních domků a sbírají drobnky.

Tu někdo upozornil na hada za mnou. Otočil jsem se a vidím asi 3 m ode mne černou „plivající“ kobru (Kobra konžská, *Boulengerina christyi*, ELAPIDAE) dlouhou asi 1,5–2 m, jak ke mně zvedá hlavu. Ohlízím se po nějakém klacku a náhle bylo jedno sklo mých brýlí neprůhledné.

Nato jsme kobru odehnali. Nikdo se nad tím nepozastavil. Plivne-li kobra svoji slinu člověku do oka, může to mít dlouhodobé důsledky. (**obr. Kobra konžská**)

Kobra konžská

K další příhodě došlo o něco později. Procházeli jsme horskou oblastí v provincii Severní Kivu. Došli jsme do malé vesničky, kde místní hajný choval obrovské zmijské gabunské (*Bitis Gabonica*, VIPERIDAE), zřejmě kvůli sběru hadího jedu. Rád bych byl ty vzácné hady spatřit, taková příležitost už nebude. Bylo to ale horší, než jsem čekal. Primitivní dřevěná ohrádka. Nic jsem neviděl, jen zelenou trávu vysokou po kolena. Požádal jsem hajného, aby mně nějakou zmijskou ukázal. (Jak to teď píše, běhá mi zase mráz po těle. Rychle to dokončím.) Vzal jakousi rozštípnutou tyč, zmijskou podebral, a už ji za hlavu vynášel nahoru. Dlouhá tak 1,5 m, byla půl metru ode mne. Věděl jsem přesně, co by udělala, svými až pětcentimetrovými jedovými zuby (nejdelšími v říši jedovatých hadů) kdyby se mu vysmekla a co by následovalo během dalších 5 minut. Podal jsem svůj

Zmijské gabunské

fotoaparát španělskému doktorovi, který mne provázel, ale už už se chtěl vytrahat. Ať mne vyfotí s hadem. Chladně jsem vzal tu krasavici za mohutný krk a čekám. Vážila tak tři kilogramy. Doktor, jinak také otrlý lovec buvolů, to vydržel a zmačkl spoušť. Potom jsem hada zase vrátil domorodci. Ten to celé klidně a se zájmem sledoval. (Ta fotografie se zdařila, ale později zmizela při jedné mé přednášce a já nemám ani negativ.)

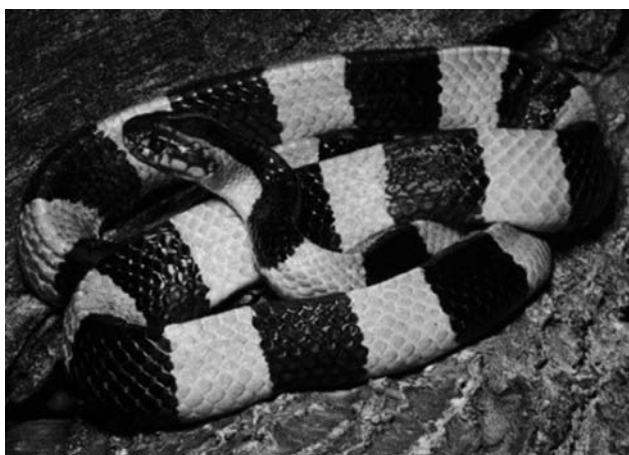
Můj kolega doktor V., (jinak primář nemocnice v Karlových Varech), který pracoval rovněž v Kongu, v Lulua-bourgu v provincii Kasai mně líčil, že při ranní cestě do práce často vidá různé přejeté hady. Ale zřejmě to byly neškodné druhy. V Kinshase (Léopoldvillu) na československém velvyslanectví bývaly údajně vidět v křoví zahrady mamby (Dendroaspis, ELAPIDAE). Já sám jsem ale viděl mamby pouze v jedné zoo a musím říci, že to jsou nenápadní dlouzí hadi, pro laika obtížně identifikovatelní. Navíc nemají jednotné zabarvení. Poznal jsem, že v Kongu běloši ochotně nazývají každého neznámého hada mambou. Dělá to dobrý dojem na posluchače.

Připojím zážitky z Indie

Už při příletu byl na mém zavazadle přilepen vyschlý zelený skoro metrový had. Měl jsem být v 1. patře vilky ve státě Orissa, v hlavním městě Bhubaneswaru. Zeď byla zarostlá liánami. Vidím, jak se po těch proutcích plazí nahoru docela rychle také takový zelený had. Bohužel jsem zpanikařil a zabil jej. Při ranních cestách autem na úzkých silničkách mezi rýžovými poli jsme potom vidali různé přejeté hady neznámých druhů.

Na vyschlém rýžovém poli, také v Orisse jsem objevil zdánlivě mrtvého, údajně nejjedovatějšího indického hada, Bungara, (Bungar pruhovaný, Bungarus fasciatus, ELAPIDAE). Na průřezu je téměř dokonale trojhranný a hlavně je krásně zbarvený. Barva kůže sestává z pravidelně se střídajících asi pět až deset centimetrových výrazných žlutých a černomodrých příčných pruhů.

Ve výčtu indických hadů samozřejmě nelze opomenout kobru a zejména velkou kobru královskou. Hadí kouzelníci – zaklínači ovšem říkají, že má vylomené jedové zuby a není nebezpečná.

Bungar pruhovaný

Při jedné obrovské záplavě východního pobřežního území mi tamní vedoucí lékař sdělil, že lidé jsou soustředěni na malých vyvýšeninách země, současně s hlodavci a hady. O pokousání lidí jedovatými hady se ale nějak nemluvalo.

Ještě v Orisse jsem využil příležitosti navštívit s rodinou tábořiště zaklínačů hadů – indických kober královských (Ophiophagus Hannah, ELAPIDAE). Na volné mýtině v polích bylo tak dvacet osob včetně dětí. Ti všichni se volně pohybovali mezi typickými košíky s hady i mezi volně lezoucími plazy, každý si hleděl svého. Vůdce komunity pozval mne a mé děti rovnou mezi ně, některé kobry nebyly při tom dále než půl metru od našich nohou. Nenucenost situace byla uklidňující. Po chvíli a po poděkování jsme se ale radši včas rozloučili.

Ještě několikrát jsem v terénu při jízdě autem v různých místech Indie narazil na hrozné velké hady, ale mohu potvrdit, že nebyli agresivní, naopak rychle mizeli z dohledu. Byl tam i jeden, který při útěku skákal v jakýchsi spirálách či kruzích. Poslední byl i hádek, kterého jsem na okraji města v trávě za nastalého šera neviděl, ale dobře jsem slyšel jeho typický vrzavý zvuk. Šlo zřejmě o malou zmiji (saw-scaled viper, VIPERIDAE)) a její známý obranný manévř. Takoví hadi jsou také častí v horách v Kašmíru, kde žijí i ve vesnicích, ukryti pod kameny. Navštívil jsem tam pracovně rekonvalcenta po pravých neštovicích, který mi ukázal pahýl svého prstu, amputovaného po sněti po uštknutí touto drobnou zmijí.

Dost mne vylekala příhoda v horách v Orisse, v osadě tibetských uprchlíků - přistěhovalců. Tito lidé vyráběli krásné vlněné koberce. Zamýšlel jsem nějaký koupit, ale v dílně byla polední přestávka a bylo zamčeno. Kolem domu byl několikametrový pás nízké trávy. Přistoupil jsem k pootevřenému oknu na boční straně a pohlédl dovnitř, když tu se trávník u mých nohou dal do pohybu. Vidím, jak se ode mne odpoutal šedohnědý had, tak dvoumetrový, s podélnými pruhy po stranách těla. Než jsem se zorientoval, byl již asi 5 m daleko a blížil se rychle ke psu, který mu ležel kus dál v cestě. Pes zaštěkl a naježil se, ale had zvedl hlavu a krk a ve výši asi čtvrt metru psa prostě přeletěl. Než jsem se k tomu místu dostal, had zmizel v křoví. Jen jsem si zkontroloval, že mám v autě svoji krabičku s hadím protijedem. Na koberce jsem už nemyslel. Zprvu jsem se domníval, že mohlo jít o Russellovu zmiji, nyní (po pročtení odborného tisku) se spíše přikláním k nějakému užovkovitému nejedovatému hadu (COLUBRIDAE).

Tolik o hadech. Opomím jiná zdravotní rizika v oblasti epidemie Eboly, například malárii nebo říční slepotu (Onchocercosis - River blindness).

OBRÁZKY

Bitis gabonica, Zmije gabunská, foto Ing. Vladislav T. Jiroušek, ve: Valenta Jiří, Jedovatí hadi 341

Boulengerina Cristyi, Kobra konžská, foto Ing. Vladislav T. Jiroušek, ve: Valenta Jiří, Jedovatí hadi 331

Bungarus fasciatus, Bungar kroužkovaný, foto John A. Burton, Kniha o hadech 112

MUDr. Vladimír Zikmund